

NOVÉ MOMENTY VO VÝHLADOCH ROZVOJA NAŠEJ
SPOLOČNOSTI A PROBLÉMY TEORETICKEJ PRÁCE

JÁN UHER

Jedným z určujúcich momentov, ktoré hlboko poznamenajú ďalší vývoj socializmu u nás i v ostatných krajinách svetovej socialistickej sústavy sú nesporne závery z porady najvyšších predstaviteľov členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci, konanej v júni tohto roku. Dnes ešte nevieme ani plne oceniť a dovidieť, čo všetko z nich plynie. Základné otázky sa ešte len rozpracúvajú. Domýšľať môžeme len všeobecnejšie súvislosti, nie detaily a podrobnosti. No aj tak, už z jestvujúcich poznatkov a činov sa dá dovidieť, že vo vývine socialistických krajín a ich vzájomných vzťahoch nastáva v tomto období čosi nové, vyššie, rozvinutejšie. Nie je náhoda, že z množstva politických, ekonomických a ideologických problémov vývinu socializmu a komunizmu venoval prvoradá pozornosť práve tejto otázke aj N. S. Chruščov vo svojom nedávnom obsiahlom článku *Aktuálne otázky rozvoja svetovej socialistickej sústavy*.¹

Nemožno preto ani pri úvahách *O výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti*, ktoré sa v minulých mesiacoch stali stredobodom pozornosti v celonárodnej diskusii a ktoré teraz prerokúva XII. sjazd KSČ, obísť túto základnú skutočnosť. Nemožno ju nevziať do úvahy pri posudzovaní akejkoľvek teoretickej a praktickej otázky ďalšieho rozvoja našej spoločnosti.

Medzinárodná socialistická deľba práce, vedecky zdôvodnená koncentrácia a špecializácia výroby, najprv koordinácia a neskôr priamo jednotné vypracúvanie plánov ekonomického a kultúrneho rozvoja prinesú nesporne nové, dosiaľ neznáme alebo zatiaľ nerozvinuté prvky do rozvoja svetovej socialistickej sústavy ako celku i každej krajiny osobitne.

Socializmus dospel dnes už do takého štádia, v ktorom sú tieto opatrenia bezpodmienečne nutné. Nevyjadrujú len subjektívne želania štátnikov, predstaviteľov marxisticko-leninských strán a vlád socialistických krajín, ale sú výrazom objektívnej zákonitosti rozvoja socializmu a komunizmu v súčasnej etape. Bez nich už v dnešnom štádiu nemožno zabezpečovať maximálny a maximálne efektívny rozvoj výrobných síl, vyrovnávať ekonomické, sociálne a kultúrne rozdiely jednotlivých krajín a oblastí, zvyšovať životnú úroveň ľudu, dobudovať

¹ Rudé právo, 28. aug. 1962.

to, čo vytvorí materiálny základ pre uplatnenie dávneho ľudského ideálu: každý podľa svojich schopností, každému podľa potrieb.

Celý súčasný svet, rozvoj priemyslu, jeho koncentrácia, špecializácia a z toho vyplývajúca kooperácia, dovoz a vývoz surovín i hotových výrobkov zo všetkých končín a do všetkých končín sveta, medzinárodný obchod, snaha ekonomicky zaostalých krajín vyrovnat sa čo najskôr krajinám vyspelým a najmä súťaženie dvoch spoločenských sústav: kapitalizmu a socializmu, ktoré sa uskutočňuje bez ohľadu na to, či si to niekde prajú alebo nie, to všetko dnes vytvára materiálne predpoklady pre internacionalizmus a spoluprácu národov. Uzavreté integračné snahy, bloky a zoskupenia imperialistických monopolov tomuto procesu nezabránia! A ak ho v určitej podobe vidíme postupovať v celosvetovom meradle, tým pochopiteľnejší, rýchlejší a reálnejší je v krajinách svetovej socialistickej sústavy, ktoré spolu nielen spájajú, ale priam zjednocujú rovnaké záujmy, blízke i ďaleké ciele, spočívajúce na rovnoprávnosti a súdružskej spolupráci, na zásadách socialistickeho internacionalizmu.

Myslím, že sa aj naše úvahy a plány *O výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti* musia zasadiť do tohto rámca rozvoja svetovej socialistickej sústavy, do ktorého organicky patria a v ktorom sa uskutočňujú kvalitatívne premeny.

*

Každý sjazd Komunistickej strany Československa od jej vzniku bol niečím charakteristický. Ak vezmeme do úvahy sjazd KSČ po oslobodení r. 1945, môžeme ich charakteristické črty stručne vyjadriť takto: VIII. sjazd KSČ, ktorý bol prvým sjazdom po oslobodení, orientoval stranu na získanie väčšiny národa, ktorá bola nevyhnutnou podmienkou pre vydobytie politickej moci a uskutočnenie socialistickej revolúcie. To sa stalo a IX. sjazd KSČ, konajúci sa rok po Februári, mohol hovoriť už o tom, ako v plnom rozsahu položiť *základy* socialistickej výstavby. X. sjazd KSČ orientoval stranu a ľud na rozšírenie a upevnenie socialistickej ekonomickej základne i ideologickej nadstavby a XI. sjazd KSČ vytýčil heslo o dovršovaní socialistickej výstavby, predovšetkým v oblasti ekonomiky, v triednych a spoločenských vzťahoch, ale aj v oblasti ideológie a kultúrnej revolúcie. Súčasné a najbližšie úlohy, ktoré prerokúva XII. sjazd KSČ, sú charakteristické tým, že sme „vstúpili do nového obdobia našich dejín, v ktorom *zabezpečujeme ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti*“, pričom „v priebehu budúceho obdobia sa budú tieto úlohy stále viac konkretizovať, ako *príprava výstavby komunizmu*“.

Rozhodujúcim činiteľom v tomto vývoji bude pokračovanie vo výstavbe mohutnej materiálno-technickej základne krajiny, ktorú budeme po roku 1970 budovať tak, „aby mohla postupne prerastať na materiálno-technickú základňu komunizmu...“²

² O *výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti*, vydal ÚV KSS, Bratislava 1962, str. 4.

Z toho všetkého vyplýva, že žijeme opäť na rozhraní dvoch *etáp*: Jedna sa končí tým, že na základe postupného zatlačania a likvidácie vykorisťovateľských tried zvíťazil u nás socializmus. Druhá etapa je charakteristická tým, že sme prišli k výstavbe *rozvinutej* socialistickej spoločnosti, vytvárajúcej podmienky pre prechod ku komunistickej spoločnosti, vyznačujúcej sa novými črtami a ovládané novými zákonitostami.

Už toto veľmi stručné historické porovnanie situácie medzi VIII. a XII. sjazdom KSČ plasticky poukazuje na hlboké štrukturálne premeny, ktoré sa uskutočnili vnútri našej spoločnosti: Pred necelými pätnástimi rokmi bojovala ešte robotnícka trieda v Československu v urputnom triednom boji s buržoáziou o moc. Dnes začína klásť už základy pre prechod k najvyššej fáze socializmu, ku komunizmu. Diktatúra proletariátu — ako nevyhnutná forma politickej moci robotníckej triedy na prechode od kapitalizmu k socializmu — stačila za tento krátky čas nielen zlikvidovať vykorisťovateľské triedy, ale aj v ostatných smeroch splnila svoje historické poslanie a sama sa začala postupne premieňať na novú formu štátnej moci, charakterizovanú vytváraním sa všeludovej demokracie.

*

Rozhodujúce víťazstvo v doterajšom vývine našej spoločnosti dosiahli predovšetkým socialistické *výrobné vzťahy*, a to aj v poľnohospodárstve, o ktorom už klasici marxizmu — ako je známe — predpovedali, že bude najtvrdším orieškom socialistickej výstavby. Jednotné roľnícke družstvá a štátne majetky hospodária dnes už takmer na 90 % poľnohospodárskej pôdy v celoštátnom meradle a na Slovensku, ktoré má vcelku hornatejší charakter, už na vyše 80 % poľnohospodárskej pôdy.³

Tým, že socialistické výrobné vzťahy u nás zvíťazili aj na dedine, zvíťazili v poslednej oblasti, v ktorej mal predtým veľkú váhu malovýrobný a zaostalý spôsob hospodárenia. Prechodom veľkého množstva individuálnych malých a stredných roľníkov k družstevnému spôsobu hospodárstva vyriešila sa jedna z najťažších úloh socialistickej výstavby. Popri priemysle vytvoril sa aj v poľnohospodárstve prvý nevyhnutný predpoklad pre veľkovýrobné formy výroby, pre podstatný vzrast produkcie, ktorú na základe týchto nových výrobných vzťahov musíme zabezpečovať v týchto a budúcich rokoch.

Terajšou hlavnou úlohou do roku 1970 v tejto oblasti je „*vyrovnať úroveň poľnohospodárstva na úroveň priemyslu*“. To znamená cestou mechanizácie, chemizácie, novou technológiou rastlinnej a živočíšnej výroby a predovšetkým novým, vedeckým spôsobom riadenia *spriemyselníť* poľnohospodársku výrobu. V maximálne možnej miere zatlačiť v nej živelnú závislosť na rozmaroch prírody a zaviesť v nej vysoko racionálny a intenzívny spôsob dobývania produkcie.

Každý vie, že to úloha nie je ľahká, že je v nej neobyčajne mnoho zložitých teoretických aj praktických problémov, ktoré sa dotýkajú takmer všetkých zá-

³ Pred štyrmi rokmi, v čase konania XI. sjazdu KSČ to bolo len asi okolo 60 % a takmer 40 % pôdy bolo vtedy ešte v malovýrobnom súkromnom sektore.

kladných disciplín prírodných, technických i spoločenských vied, spôsobu plánovania a riadenia. Uskutočňovanie tejto úlohy bude mať za následok celý rad ďalších, dnes ešte len v hrubých črtách predvídaných spoločenských zmien, dotýkajúcich sa vnútornej sociálnej štruktúry spoločnosti, deľby práce a celého spôsobu života ľudí, najmä na dedine. Tieto zmeny treba dôkladne študovať, hlboko analyzovať, filozoficky zovšeobecňovať; na základe nich rozvíjať teóriu a zdokonaľovať prax, zvyšovať úroveň práce a života ľudu.

To je nutné tým viac, lebo heslo o pozdvihnutí poľnohospodárstva na úroveň priemyslu, hoci sa o ňom v poslednom čase dostatočne veľa hovorí a píše, zostáva zatiaľ napriek tomu v teórii aj v praxi stále ešte len viac-menej vo všeobecnej polohe. Slabo je rozpracované a dešifrované. Rôzni ľudia majú o ňom rôznu a často ešte len veľmi hmlistú predstavu. Mnohí ľudia, ktorí ho majú uplatňovať, nevedia ešte poriadne ani to, o čo ide a nemálo je aj tých, ktorí (obzerajúc sa viac dozadu ako dopredu a vychádzajúc z dnešných poznatkov, vedy a terajšej úrovne riadenia) pochybujú vôbec o reálnej možnosti jeho splnenia, o tom či vôbec možno v poľnohospodárstve v plnom rozsahu zaviesť priemyslový spôsob práce. Tieto nejasnosti sú neraz spôsobené aj tým, že sa tu zamieňa podstata vecí, že sa pod týmto pojmom mechanicky predstavuje čosi inšie ako o čo v skutočnosti ide, mechanicky sa takmer *stotožňujú* výrobné a technologické postupy v priemysle a v poľnohospodárstve, idealisticky sa ignoruje biologická a prírodná podmienenosť rastlinnej a živočíšnej výroby. Preto tu často uniká *podstata* vecí, teoretizuje sa o všetkom možnom a vzdialenom, ale málo sa zatiaľ vo vede *konkrétne* skúma a osvetľuje napr. to, ako vzhľadom na jestvujúce *naše* podmienky zavádzať do riadenia poľnohospodárskych závodov, družstiev a štátnych majetkov podnikové prvky organizácie a riadenia z priemyslu, ako ich v tomto prostredí podoprieť vedecky zdôvodnenou sústavou ekonomických ukazovateľov a stimulov hmotnej zainteresovanosti pracujúcich.

Z toho vyplýva, že aj v našej teoretickej a propagandistickej práci od všeobecného proklamovania nutnosti vyrovnáť poľnohospodárstvo na úroveň priemyslu treba prejsť na konkrétne rozpracúvanie *spôsobu* a vedecké osvetľovanie ciest, ktorými sa tento proces má uskutočňovať v našich podmienkach.

*

V dôsledku zmien vo výrobných vzťahoch dôležité zmeny nastali aj v *triednych* a spoločenských vzťahoch. Na predošlých sjazdoch strany sa ešte hovorilo o prudkom triednom boji na dedine, ktorý najmä v prvých rokoch socialistickej výstavby nadobúdal ostré formy. Dlhý čas sme sa nimi aj v teórii podrobne a právom zaoberali. Dnes, hoci predovšetkým v ideologickej oblasti nemôžeme povedať, že s triednym bojom už nemáme čo do činenia, predsa len možno jasne konštatovať, že sa naša spoločnosť zbavila vykorisťovateľských tried v mestách aj na dedinách. Spoločnosť s antagonistickými triedami, ktoré na základe svojich protichodných ekonomických záujmov viedli medzi sebou ostrý triedny boj, premenila sa na spoločnosť, v ktorej triedy síce ešte jestvujú, sú to však iné, neantagonistické a spriatelnené triedy robotníkov, družstevných roľníkov a socia-

listickej inteligencie, medzi ktorými sú ešte, pravda, diferencie i protirečenia, avšak na základe hlavných spoločenských záujmov sa čím ďalej viac zblížujú, stierajú sa vzájomné rozdiely, vytvárajú sa predpoklady pre postupnú úplnú likvidáciu tried.

Úloha XI. sjazdu KSČ „dobudovať socialistické výrobné vzťahy a dokončiť triedne premeny v našej spoločnosti“ sa v podstate splnila. Prvou a rozhodujúcou črtou sociálnej štruktúry našej terajšej spoločnosti „sa stala skutočnosť, že *drvivá väčšina obyvateľstva (96,4 %) patrí do socialistického sektora*“.⁴ Na Slovensku je to dnes ešte o niečo menej (čo je spôsobené nižším stupňom združstevnenia poľnohospodárstva), no aj tak je aj tu v socialistickom sektore zamestnaných 94 % ekonomicky aktívnych osôb.

Línia *budúceho* vývoja v oblasti spoločenských vzťahov pôjde — ako sme už spomenuli — cestou ďalšieho postupného stierania sa ostávajúcich triednych rozdielov a prekonávania sociálnej nerovnosti. Bude k tomu dochádzať: po prvé, cestou ďalšieho zblížovania robotníkov a družstevných roľníkov ako dvoch hlavných tried našej spoločnosti, predovšetkým postupnou premenou poľnohospodárskej práce na druh priemyselovej práce, a po druhé, zblížovaním ľudí fyzickej a duševnej práce, odstraňovaním podstatných rozdielov medzi fyzickou a duševnou prácou a v dôsledku toho aj zanikaním inteligencie ako zvláštnej sociálnej vrstvy.

Pritom charakteristickým pre tento proces zostane aj naďalej to, že bude prebiehať pod hegemoniou robotníckej triedy. To vyplýva z objektívneho faktu, že robotnícka trieda zostáva u nás aj naďalej (a to ešte zrejme dlhý čas aj potom, keď zanikne diktatúra proletariátu ako štátna forma triednej nadvlády) *vedúcou* triedou a ostatné triedy a sociálne skupiny, najmä však družstevné roľníctvo budú sa čoraz viac približovať najlepším a najprogresívnejším vlastnostiam robotníckej triedy, budú si ich v procese socialistickej a komunistickej výstavby osvojovať a nadobúdať. Pritom máme, pochopiteľne, na zreteľ základný fakt, že sama robotnícka trieda sa vyvíja a mení. Nielenže prestáva byť v socialistickej spoločnosti zúboženým proletariátom v starom slova zmysle a stáva sa kolektívnym vlastníkom výrobných prostriedkov v novej spoločnosti, ale nadobúda aj nebývalé vzdelanie a celý rad nových vlastností, ako to názorne ukazujú skúsenosti zo Sovietskeho sväzu i všetkých ostatných krajín svetovej socialistickej sústavy.⁵

Našu sociálnu štruktúru v celoštátnom meradle, aj na Slovensku, charakterizuje *sústavný kvantitatívny aj kvalitatívny rast* robotníckej triedy. Z toho plynie skutočnosť, že táto trieda okrem toho, že je politicky vedúcou triedou, je už dnes aj početne najväčšou sociálnou skupinou. Jej podiel v minulom roku v celoštátnom meradle presiahol už značne vyše 50 % zo všetkého hospodársky činného obyvateľstva a aj na Slovensku sa podľa posledných údajov blíži k polovici alebo ju už aj mierne prekročil.⁶

⁴ O *výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti*, Bratislava 1962, str. 32.

⁵ Pozoruhodná diskusia o zmenách, ku ktorým dochádza v zložení robotníckej triedy, prebiehala minulého roku na stránkach teoretického a informačného časopisu komunistických a robotníckych strán *Otázky míru a socializmu*, najmä v čís. 4, 5, 6 a 9.

⁶ V tejto oblasti sa osobitne zreteľne prejavuje prudký rozvoj a premena sociálnej štruktúry

Pre vedúce postavenie robotníckej triedy v našej spoločnosti nie je však ani za tejto situácie — ako sa opäť podčiarkuje aj v dokumente ÚV KSČ k XII. sjazdu — rozhodujúcou len jej početná prevaha, ale predovšetkým jej známe *kvalitatívne* vlastnosti, ktoré v hlavných črtách vystihli a osvetlili už Marx a Engels. Tieto vlastnosti vyplývajú najmä z toho, že „robotnícka trieda je najdôslednejším bojovníkom za víťazstvo komunizmu, je najužšie spätá s prevládajúcim štátnym všeludovým vlastníctvom, sú jej vlastné najpokrokovejšie formy rozvoja výrobných síl a racionálna organizácia práce; k jej charakteristickým črtám nepatria súkromnovlastnícke návyky a sebecký individualizmus. Robotnícka trieda háji a presadzuje záujmy všetkých pracujúcich, cielavedome pracuje pre vytvorenie jednotnej beztriednej spoločnosti“.⁷

Táto všeobecná a celková charakteristika o robotníckej triede platí nesporne aj na Slovensku, a to aj napriek tomu, že vieme, a musíme stále realisticky vidieť, že veľká časť robotníckej triedy sa tu utvárala až v procese socialistickej industrializácie, t. j. za posledných 10—15 rokov z dedinských malovýrobných vrstiev. Pre svoje revolučné vlastnosti a, pravdaže, aj pre svoju početnosť, preto, že na nej spočíva hlavná ťarcha zodpovednosti za existenciu a rozvoj socializmu, zostáva robotnícka trieda aj naďalej tou spoločenskou silou, ktorá pod vedením svojej marxisticko-leninskej strany vtlačá charakteristické črty *celej* spoločnosti. Darmo by túto úlohu robotníckej triedy ktokoľvek zaznával alebo neuznával, skutočnosť tým nezmení. Preto sa však zároveň v hlavnom dokumente k XII. sjazdu KSČ zdôrazňuje aj *povinnosť* robotníckej triedy upevňovať a rozširovať svoje najlepšie a *najuvedomelejšie* jadro, osvojovať si vysoké vzdelanie a tvrdo bojovať proti všetkému cudziemu a zaostalému aj vo vlastných radoch. To je neobyčajne dôležité zdôrazňovať, najmä ak uvážime, že podľa toho ako vyzerá skutočnosť a perspektíva, rozvoj výrobných síl na Slovensku si ešte aj v budúcnosti zrejme vynúti zaradiť do výrobného procesu v priemysle značný počet dosiaľ nerobotníckych pracovníkov.

Pri zdôrazňovaní vedúcej úlohy a jednotnosti robotníckej triedy nemôžeme teda dnes obchádzať ešte ani jej určitú vnútornú diferenciáciu (podobne ako vnútornú diferenciáciu v celej spoločnosti), ktorá sa, pravda, vyvíja, mení stiera svoje rozdiely, ale ešte objektívne jestvuje. Sú to dva póly jednej a tej istej veci, jedného a toho istého dialektického procesu vývoja triednych a spoločenských vzťahov na dnešnom stupni ich vývoja.

V procese socialistickej výstavby na ostatných pracujúcich, na družstevných roľníkov a inteligenciu, na vytváranie nových spoločenských vzťahov svojím strhujúcim príkladom najmohutnejšie pôsobí predovšetkým *najuvedomelejšia* časť robotníckej triedy, ktorá sa usiluje pracovať na najvyššej technickej úrovni a svojou prácou za pomoci inteligencie vytvára a posilňuje výhonky komunizmu.

Vysoké politické, odborné a morálne kvality robotníckej triedy sú (už i vzhľadom na jej početnosť, spoločenskú váhu a vplyv) *určujúcim* predpokladom pre

našej spoločnosti, pretože pred 10 rokmi, r. 1960, tento podiel robotníckej triedy na Slovensku bol len okolo 31 %.

⁷ O *výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti*, Bratislava 1962, str. 32—33.

ďalšie upevňovanie morálnej a politickej jednoty ľudu, založenej jednak na zväzku robotníckej triedy, družstevného roľníctva a inteligencie a zároveň na jednote a vzájomnom zbližovaní sa našich národov a národností. Nové kvality robotníckej triedy a jej historické poslanie v spoločnosti, spočívajúce v tom, že oslobodzujúce seba, oslobodzuje celú spoločnosť, sú zároveň aj základným predpokladom pretvárania sa diktatúry proletariátu na štát všeludovej demokracie, ktoré práve teraz, v týchto rokoch, u nás intenzívne prebieha.

*

Ďalšia základná úloha — okrem zbližovania mesta a dediny a triedneho zbližovania sa robotníckej triedy, družstevného roľníctva a inteligencie — je v oblasti vývoja spoločenských vzťahov spátať, ako ukázal sjazdový dokument, s premenou charakteru a delby práce. V mestách i na dedinách. Práca sa už dnes, hoci sa špecializácia nielen stiera, ale ešte aj prehĺbuje, premieňa čoraz viac z mechanickej činnosti na prácu v pravom slova zmysle *tvorivú*, ktorá je neoddeliteľná od rozvoja ľudskej osobnosti. Pravda, nesmieme tu byť idealistickí rojkovia, ktorí nevidia reálnu skutočnosť na jej dnešnom stupni vývoja. Nemožno napr. popri kritike očividne negatívnych stránok dnešnej, neúplne mechanizovanej úrovne pásovej výroby v niektorých priemyslových odvetviach sputnávajúcich tvorivú činnosť človeka, nevidieť jej dnešnú, historicky ešte podmienenú nevyhnutnosť, ktorá je práve predpokladom a podmienkou pre dosiahnutie takého stupňa výroby, na ktorom sa bude môcť pracujúci človek od stroja odpútať, svojím umom ho riadiť a vládnuť nielen jemu, ale celým automatizovaným procesom. Všetky dnešné, objektívne ešte jestvujúce, negatívne stránky mechanickej práce nám však nebránia vidieť, že komunizmus práve tu, v oblasti tvorivej činnosti uskuutočňuje vari najväčší z historických prelomov, a to už tým, že z bezprávnej masy pracujúcich vo vykorisťovateľskej spoločnosti robí všestranne a v pravom slova zmysle slobodných ľudí, poznávajúcich podmienky svojej existencie, vedome využívajúcich prírodné a spoločenské zákony pre seba.

Práca sa v socialistickej a najmä komunistickej spoločnosti stáva prvou a prirodzenou životnou potrebou. Práca človeka vytvorila, vytrhla ho z ríše živočíchov a urobila z neho spoločenskú bytosť. Tvorivá práca je základom existencie a rozvoja spoločnosti, ide len o to, aby to bola práca *slobodná*, zbavená vykorisťovania, ktorá človeka neubíja, ale zošľachťuje, vytvára v ňom čínorodý pocit dynamického života a životného šťastia.

V našej spoločnosti by všetko — ekonomické páky i morálne stimuly — malo smerovať k tomuto cieľu. Napr. aj nový systém penzijného a dôchodkového zabezpečenia, ako je navrhnutý vo *Výhladoch ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti* sleduje to, aby sa podporilo dobrovoľné a zdravé predlžovanie pracovnej aktivity ľudu, aby sa podporila zásada, že každý má pracovať podľa svojich síl a schopností a nie mechanicky podľa veku. Naša spoločnosť už doteraz sociálne lepšie zabezpečovala ľudí práce neschopných alebo ľudí so zníženou schopnosťou, ako hociktorá najprednejšia kapitalistická veľmoc, a to nielen až od dovŕšenia 55., resp. 60. roku, ale vtedy, keď to patričný človek naozaj potre-

boval, keď stratil práceschopnosť, alebo keď sa mu práceschopnosť znížila bez ohľadu na to, či to bolo v 20., 30. alebo v 40. roku života. Je to humanitná povinnosť spoločnosti. No na druhej strane malo by byť (a čoraz viac aj je a bude) rovnako prirodzenou skutočnosťou, aby každý zdravý a práceschopný človek *primerane* k svojim schopnostiam a možnostiam, *primerane* k fyzickým a duševným dispozíciám pracoval nielen pred 60. rokom života, ale aby sa do *primeranej* a *prospešnej* práce zapájal aj po ňom, aj po dosiahnutí zákonného nároku na penziu.

To má veľký význam nielen pre spoločnosť, ale pre každého jednotlivca, ak má až do konca svojho života žiť plným životom tvorivého človeka a ak sa má vyhnúť osudu „nepotrebného“ a opusteného individualistu. Táto úloha je aktuálnejšia tým viac, že pracovná doba sa bude čím ďalej viac skracovať a život človeka sa predlžuje. Práca, dopĺňovaná rekreáciou a kultúrnym životom, prestáva byť za takýchto podmienok „nutným zlom“, stáva sa naozaj hlavnou a radostnou náplňou života.

Z perspektívneho hľadiska je vari nesporné, že v rozvinutej komunistickej spoločnosti, až bude plne platiť zásada „každý podľa schopností, každému podľa potrieb“, veková hranica pre stanovenie dajakého „odchodu do penzie“ stratí postupne úplne svoj význam a zmizne. Každý podľa svojich možností a v *primeranej* práci bude pracovať ochotne a rád. To nie je utópia, ale reálny výhľad!

Zdravý a morálne rozvinutý socialistický človek nemôže jestvovať a žiť bez práce, pred 60. rokom života, ani po ňom. Veď veľkí a geniálni ľudia aj v minulosti, pokiaľ boli zdraví, pracovali spravidla vždy až do posledných chvíľ života. Dôstojne, v tvorivej práci končili kolobeh svojho života. A ani pre súkromného vlastníka — kapitalistu a vykorisťovateľa — spravidla nejestvovala nejaká „penzijná hranica“. Naopak, on sám, strihajúc spravidla kupóny až do konca života, určoval hranicu, kedy má vyžmýkaná pracovná sila, ktorá už pod vplyvom vykorisťovania a hrubej intenzifikácie práce stratila výkonnosť, nedobrovoľne odísť z pracovného procesu. A často bez akéhokoľvek sociálneho zabezpečenia. Ak to tak nie je dnes vo vyspelejších kapitalistických krajinách všade a vždy, nie je to dôkaz kapitalistického humanizmu, ale výsledok dlhoročných bojov robotníckej triedy. No najmä v závislých a koloniálnych krajinách, ktoré kapitalizmus najviac vykorisťoval, je to tak dodnes.

V socializme a komunizme má práca celkom iný cieľ a zmysel ako vo vykorisťovateľskej spoločnosti. Preto túto problematiku musíme aj viac a hlbšie vo všetkých jej súvislostiach a spoločenských dôsledkoch skúmať. Sociálne premeny, ktoré sa uskutočňujú v našej spoločnosti, sú práve preto neporovnateľné s nijakými ani najväčšími buržoáznymi revolúciami, lebo siahajú až ku *koreňom* premeny spôsobu práce a života nás, pričom samy tieto masy sú aktívnym a hlavným činiteľom týchto premien.

Preto sa ani na otázku zbližovania ľudí fyzickej a duševnej práce nepozierame ako na úlohu, ktorá sa týka len určitého okruhu ľudí. Nejde tu o idealistické osvetárstvo, v ktorom sú pracujúci pasívnym predmetom výchovy, uskutočňovanej len zo strany inteligencie. Robotnícka trieda je so svojím najvyspelejším jadrom a za pomoci svojej vlastnej socialistickej inteligencie hlavným bojovníkom a naj-

účinnější silou při překonávání podstatných rozdílov mezi fyzickou a duševnou prací. Tento proces vzájemného vlivu je dialektický a nie mechanický. Má isteže veľa stránok, ktoré nepôsobia izolovane, ale sú organicky navzájom späté. Je to proces dlhodobý, vnútorne protirečivý a zložitý. Na jeho základné aspekty vo všeobecnosti poukázali už Marx a Engels. Na rozdiel od ich čias je to však dnes už nielen problém všeobecnej a časovo vzdialenej vedeckej hypotézy, ale živý problém *praxe* socialistickej spoločnosti. No hoci je to problém mimoriadne aktuálny a živý, nemožno ešte ani o ňom tvrdiť, že je dostatočne prepracovaný. Naopak. Napriek určitému množstvu teoretických prác a praktických poznatkov zo Sovietskeho zväzu i u nás, sme aj v tejto oblasti stále ešte takmer na začiatku a aj teoreticky zostávame i tu, zatiaľ viac-menej len vo všeobecnej rovine, pozostávajúcej z deklarovania spoločenského významu tejto otázky. Z tohto miesta sa musíme dostať ďalej. Filozofické práce musia aj tu skončovať s abstraktnou všeobecnosťou, ktorá by nerobila nič iné a viac ako inými slovami opakovala myšlienky klasikov marxizmu-leninizmu a komentovala súčasné smernice a dokumenty strany. Dnes sa tu už žiada viac. Predovšetkým treba analyzovať a skúmať živý život okolo nás, robiť závery z *faktov*, z objektívnej skutočnosti, vytvárať z *nich* o tejto problematike *konkrétnejšie predstavy* ako doteraz, mať predstih v teórii a na základe neho usmerňovať prax. To znamená, že ak už všeobecne vieme o tejto otázke pomerne dosť, treba aj vo filozofii prikrčiť predovšetkým k spracúvaniu, vedeckému zdôvodneniu a osvetleniu *konkrétnych ciest*, ktorými sa má u nás, *v našich podmienkach* (v Československu a na Slovensku), uberať prekonávanie podstatných rozdílov medzi fyzickou a duševnou prací; treba osvetliť aké podmienky, organizačné formy a prostriedky má pre to vytvárať spoločnosť a jej inštitúcie.

Nie je to úloha rozhodne ľahká, ani krátkodobá, avšak jedine takto zameranou vedeckou prácou možno v tejto oblasti urobiť niečo užitočného a účinnejšie ako doteraz pomáhať praxi.

Mimoriadne dôležitou súčasťou rozvoja spoločenských vzťahov v našich podmienkach sú aj vzťahy medzi našimi národmi a národnosťami, najmä však vzťahy medzi Čechmi a Slovákmi. Otázka ďalšieho vývinu vzťahov medzi socialistickými národmi a národnosťami bola osobitne starostlivo sformulovaná v novom programe KSSS. Aj v dokumente KSČ *O úvahách ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti* je o nej reč so zreteľom na naše podmienky a doterajšie výsledky. Tak ako už veľa ráz predtým, vyzdvihuje sa aj tu opäť predovšetkým základná skutočnosť, že ČSSR je spoločným štátom oboch rovnoprávných národov a všetkých ostatných národností. „Skutočnosť, že náš štát sa stáva nielen štátom triednej jednoty, ale aj bratskej jednoty národov, je stále výraznejšia.“⁸ Je to otázka veľmi dôležitá, lebo rovnoprávny rozvoj a jednota socialistických národov a národností patrí nesporne k fundamentálnym podmienkam upevňovania morálnej a politickej jednoty ľudu. Preto národnostným vzťahom musíme venovať ne-

⁸ Tamže, str. 37.

pretržitú pozornosť, nepodceňovať ich ako celok a vidieť všetky ich hlavné problémy a podstatné stránky. Mimoriadne dôležité je to, aby sme aj túto otázku videli dialekticky, vo vývine a aby sme jej riešenie stále podriaďovali hlavným záujmom pracujúceho ľudu, budujúceho socializmu a komunizmu na základe proletárskeho a socialistického internacionalizmu.

KSČ vychádzajúc z doterajších výsledkov národnostnej politiky, charakterizuje vo svojom sjazdovom dokumente súčasnú etapu a vymedzuje hlavné úlohy pri ďalšom upevňovaní vzťahov medzi našimi národmi a národnosťami v *politickej, ekonomickej, kultúrnej a ideologickej oblasti*.

Hlavným obsahom tohto procesu bude *rozvoj a zblížovanie* sa našich národov a národností, ktoré sú dvoma dialektickými, navzájom spätými stránkami procesu vývoja národov za socializmu. Pre našu ideologickú i organizátorskú prácu je neobyčajne dôležité si uvedomiť, že prehlbovanie jednoty a proces zblížovania sa našich národov je pokrokový a celkom nevyhnutný proces, ktorý prebieha v dôsledku objektívnych, najmä ekonomických zákonov. Treba ho však dnes už vidieť nielen v rámci našej vlasti, ale aj v širších súvislostiach celej svetovej socialistickej sústavy, v ktorej jednotlivé krajiny a štáty budú viacmenej súčasne vstupovať do komunizmu. Preto sa musíme naučiť tento proces chápať nielen v našich hraniciach, ale naozaj aj v širších súvislostiach rozvoja socializmu a komunizmu, ako to celkom zreteľne vyplýva z posledných mimoriadne významných dokumentov členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci, ktoré sme spomínali v úvode a ktoré sú nesporne novým medzníkom aj v rozvoji a zblížovaní sa socialistických národov. Z toho vyplýva povinnosť všetkých pracujúcich a pokrokových ľudí upevňovať nielen našu vnútroštátnu jednotu a československé socialistické vlastenectvo, ale neustále bojovať za nový socialistický a proletársky internacionalizmus, odstraňovať zo života nacionálnu izolovanosť a obmedzenosť, bojovať proti akýmkoľvek prejavom buržoázneho nacionalizmu alebo šovinizmu.

Komunizmus, ktorý sa — vyjadrujúc objektívnu zákonitosť spoločenského pokroku a záujmu ľudových mas — nezadržitelne rozvíja na všetkých kontinentoch, je celou svojou najhlbšou podstatou internacionálny jav. Národná izolovanosť je v súčasnom svete nepredstaviteľná a nacionálna obmedzenosť nedozerne škodlivá a reakčná. Všetky úspechy, ktoré dosiahla robotnícka trieda v boji za oslobodenie ľudstva, dosiahla ich vďaka internacionálnej povahe svojho hnutia, vďaka medzinárodnej triednej solidarite pracujúcich, ktorú z bahna nacionalizmu a sociálo-demokratického oportunizmu tak vysoko vyzdvihol a na nový historický stupeň povzniesol Lenin. Všetky doterajšie a budúce úspechy robotníckeho hnutia, socializmu a komunizmu v celosvetovom meradle i v každej krajine sú priamo podmienené rozvojom socialistického a proletárskeho internacionalizmu. Robotnícka trieda a pracujúci ľud by trvale nikde nemohli zvíťaziť a splniť svoje historické poslanie, ak by svoj boj pokladali za oddelený od boja robotníckej triedy iných národov, lebo ani na chvíľu nemôžu spúšťať zo zreteľa, že ich spoločným nepriateľom je medzinárodná imperialistická buržoázia a ich spolubojovníkom je robotnícka trieda a pracujúci ľud socialistických krajín, proletariát všetkých národov a národností.

V teoretickej oblasti, a najmä vo filozofii, by sa aj tu úsilie vedeckých i politických pracovníkov malo dnes zamerať najmä na konkrétne a *dialekticky zdôvodnené* rozpracúvanie otázok zblížovania sa našich národov. Zatiaľ musíme konštatovať, že aj na túto otázku jestvujú skôr všeobecné názory, vystihujúce celkovú tendenciu vývoja národov za socializmu a komunizmu, než konkrétnejšie predstavy o tom *ako, akými cestami* má toto zblížovanie prebiehať v konkrétnych podmienkach medzi konkrétnymi národmi a národnosťami, v našom prípade predovšetkým medzi českým a slovenským národom, medzi slovenskými, maďarskými a ukrajinskými pracujúcimi atď. Tieto otázky sú viac-menej jasné v oblasti ekonomiky, oveľa zložitejšie a vedecky rozpracované sú však zatiaľ v oblasti kultúry a napr. jazykovedy. Nebezpečenstvo vulgarizácie a primitívnych názorov, poplatných buď administratívnym predstavám asimilácie — na jednej strane, alebo umelému konzervovaniu a preceňovaniu historicky vzniknuteľných národných zvláštností — na strane druhej, je tu samozrejme, veľké. Musíme si uvedomiť, že v tejto sfére taktiež, a povedal by som, veľmi intenzívne, prebieha boj nacionalizmu a šovinizmu a proletárskeho a socialistického internacionalizmu. Neriešenie týchto otázok, alebo ich zlé riešenie, nenapomáha zblížovaniu sa našich národov a odumieraníu zvyškov buržoázneho nacionalizmu, ale prispieva k ich udržovaniu, resp. i nežiadúcemu ožiovaniu. Je preto mimoriadne potrebné zaoberať sa touto otázkou sústavne a vedecky seriózne, osvetľovať a riešiť ju v teórii aj v praxi.

*

Už z týchto lemo nadhodených problémov vyplýva, koľko podnetov pre vedeckú prácu poskytuje XII. sjazd KSČ. A to sme ešte nespomínali osobitné problémy ideologickej a výchovnej práce, otázky zvyšovania účasti ľudu na správe a riadení štátu, prehlbovanie socialistickej demokracie, špeciálne problémy pretvárania sa štátu diktatúry proletariátu na štát všeludovej demokracie, otázky demokratického centralizmu a vytvárania prvkov komunistickej samosprávy, osobitné problémy školstva, vedy a umenia, osvetovej a propagandistickej práce, otázky vedúcej úlohy strany a rozvoja spoločenských inštitúcií atď. Ku každej z týchto otázok sa možno vracáť, spracúvať ich z rôznych stránok a nových aspektov spoločenského rozvoja, ukazovať ich vnútornú súvislosť a spätosť so životom dneška.

Vynecháme ich teraz z tohto článku preto, lebo sa v závere ešte aspoň stručne chceme dotknúť niektorých metodologických otázok teoretickej práce, najmä vo filozofii.

Po 6 rokoch, ktoré uplynuli od roku 1956, už na základe faktických a nemalých skúseností môžeme oceniť veľký, naozaj historický význam XX. sjazdu Komunistickej strany Sovietskeho svazu pre rozvoj socializmu a komunizmu a najmä pre rozvoj tvorivého vedeckého myslenia. Smelé a hlboké odhalenie kultu osobnosti a odstraňovanie jeho dôsledkov, prehlbenie socialistickej demokracie a zabezpečenie socialistickej zákonnosti, kritika dogmatizmu i revizionizmu a uplatňovanie leninských princípov práce uvoľnili cestu novému tvorivejšiemu životu. Na tejto ceste treba pokračovať, byť zásadovými proti každému prekrúcaniu

marxizmu-leninizmu, proti pravej i ľavej úchylke, všetkými prostriedkami podporovať a rozvíjať tvorivú iniciatívu nás.

Základnou metodologickou otázkou v tomto boji *zostáva* dodržiavanie jednoty teórie a praxe, ktorá je skutočne fundamentálnym princípom vedeckého komunizmu. Každé malé alebo veľké, vedomé alebo nevedomé porušovanie dialektickej záväznosti a vnútornej spätosti teórie a praxe sa musí negatívne prejavíť v našom živote, majúť za následok často nedozierne škody. Nemôžeme a nechceme, pravda, absolutizovať túto otázku. Určité protirečenie medzi teóriou a praxou je prirodzené a nevyhnutné, spočíva v dialektickej povahe vecí. O to tu nejde. Dialektické protirečenie medzi teóriou a praxou, medzi novými teoretickými poznatkami a zaostávajúcim spôsobom života, alebo naopak — medzi novou skutočnosťou a zaostávajúcim teoretickým myslením, spoločenským vedomím, tu vždy bude a netreba sa ho báť. Naopak, jeho nastolovanie a riešenie je zdrojom vývoja, nebrzdí, ale ozdravuje spoločnosť. Ide však o to, pracovať takým spôsobom, aby sa toto dialektické protirečenie *umele* nezväčšovalo, aby sa neabsolutizovalo, aby sa mu nedovolilo zvrhnúť sa na metafyzicky meravý protiklad, ktorý poškodzuje spoločnosť a je pre ňu veľmi nebezpečný.

Skrátka ide o to, aby sa vedeckosť, vedecká zdôvodnenosť práce na každom úseku *zvyšovala*, aby s postupom výstavby socializmu *rástla*, aby teória a veda, vedecké myslenie a metodológia vychádzali vždy zo skutočných faktov, zo života a praxe. A aby sa prax na druhej strane v plnom rozsahu a *všade* odvrchu až dolu, od najvyšších plánovacích a riadiacich miest po najnižšie osvecovala a *riadila* vedou, vedeckou teóriou a metodológiou, aby ju rešpektovala.

Isteže aj toto (najmä ak by sme to radi vidieť všade) nemožno dosiahnuť naraz; je to spoločenský, nie krátkodobý a nie jednoduchý proces. Ideálne absolútny stav v ňom nejestvuje, nemá časove ani priestorove dosiahnuteľný pevný bod, za ktorým by sa končil pokrok; avšak o to, aby všetko naše úsilie bolo zamerané v *tomto smere*, a nie proti nemu, treba bojovať.

Pri veľkých úlohách, ktoré naša spoločnosť vytyčuje a rieši, treba mimoriadne zdôrazňovať, posilňovať a rozpracúvať dialektiku *jednoty slova a činu*, rešpektovať ju, neúprosne bojovať proti rozporom, ktoré medzi nimi vznikajú, odstraňovať ich a riešiť. Nie je to len formálnologická a gnozeologická záležitosť, ale aj mimoriadne dôležitá *praktická* a spoločenská otázka, ktorá napr. neoddeliteľne úzko súvisí s otázkou posilňovania dôvery v silu nášho zriadenia, s otázkou vytvárania a upevňovania morálnej a politickej jednoty ľudu. Veď nejde a nemôže ísť o formálnu a mechanickú jednotu, ktorá je vrtkavá, nespoľahlivá a natrvalo nemožná! Naša spoločnosť vytvára *skutočnú* morálnu a politickú jednotu na základe rovnakých záujmov a hlavných cieľov pracujúceho ľudu. Jej súčasťou a dôležitým objektívne jednotiacim činiteľom preto musí byť aj prísne vedecky, osobne nepredpojatý, od jednostrannosti a subjektivismu oslobodený *dialekticko-materialistický prístup k problémom*, ktorý pri ich posudzovaní a riešení berie do úvahy všetky podstatné a objektívne súvislosti.

S touto otázkou nie je u nás ešte mnohé v poriadku, a to nielen v bežnom živote, ale žiaľ, ani v samotnej vede, pre ktorú by tieto veci mali byť nielen samozrejmé, ale aj životne dôležité a od nej neoddeliteľné. Okrem známej a od-

súdenej formy dogmatizmu, ktorá sa prejavovala v období kultu Stalinovej osobnosti a sem-tam ešte niekde tuho dožíva, najzhubnejšie tu, najmä v niektorých spoločenskovedných a umenovedných disciplínach, šarapatí *subjektivismus*, ktorý na niektorých miestach zachádza do neuveriteľných rozmerov, nedbajúc na pravdivosť a vedeckosť. Stretávame sa dokonca, a nie zriedka, ešte aj s publicistami, ktorí v honbe za pochybnou originalitou akoby si na subjektivizme zakladali, verejne sa ním pýšili, akoby sa chválili tým, že majú takéto názory len oni sami a nikto iný. Tieto a podobné javy sa niekedy u nás — podľa mňa dosť plytko — vykladajú ako reakcia na dogmatizmus, hoci je jasné, že odstránenie vplyvov kultu osobnosti a kritika dogmatizmu neznamená oslabenie marxizmu-leninizmu, ale práve naopak — je (a v našej spoločnosti by to malo byť tak najmä na ideologickom fronte všade) jeho *posilnením*, lebo ho očisťuje od nevedeckých, protileninských nánosov a otvára mu cestu k tvorivému rozvoju.

Preto vo vedeckej práci a v živote, všade a čoraz viac treba rozvíjať a dôkladne stránicky uplatňovať *materializmus a dialektiku* ako základné metodologické východisko vedeckej činnosti a praxe. Vedecká teória neobsahuje a nemôže ani dnes obsahovať nič iného ako adekvátne a dialektické vyjadrenie skutočnosti, jej stránok, procesov a javov. Skutočnosť sa vyvíja a mení. *V súlade s ňou* (nikdy však nie nezávisle od nej alebo proti nej) sa musí meniť, vyvíjať a zdokonaľovať aj teória a prax. Pritom môže, ba vedecká teória vo svojich zdôvodnených hypotézach *musí* prax aj predbichať, aby jej mohla osvetľovať cestu a účinne jej slúžiť.

Každé konanie, ktoré nerešpektuje tieto zákonitosti, vedie k idealizmu, a to aj vtedy, keby sa tisíc ráz zaklínalo marxizmom. Naliehavou úlohou pracovníkov spoločenských vied, ak chcú čosi znamenať, je dnes osobitne intenzívne premýšľať o spôsobe, ako sa k tejto skutočnosti, ktorá sa v oblasti spoločenských vzťahov búrlivo vyvíja a mení, najlepšie dostať, ako ju uchopiť, teoreticky spracovať a využiť v praxi; pre človeka a pre spoločnosť, pre veľké humánne ciele ľudstva.

Boj za tieto ciele, za jednotu teórie a praxe musí preto zohrať, a nepochybne zohrá, svoju veľkú úlohu aj pri plnení gigantických úloh načrtnutých v dokumente *O úlohách ďalšieho rozvoja našej socialistickej spoločnosti*, ktorý pre-rokoval a schválil XII. sjazd našej Komunistickej strany Československa.